

hasonló problémával viaskodott, melyet ezer évvel korábban vetett fel a Talmudban Joshua ben Levi, Lydda 3. században élt rabbija. A rabbi azt tanácsolta egy politikai szökevénynek, adja fel magát, hogy megmentse a várost a pusztulástól. Maimonides így érvelt:

Ha a pogányok azt mondanák az izraelitáknak, „adjatok ki egyvalakit közületek, hogy kivégezhessük, különben mindnyájatokkal végzünk”, valamennyiüknek inkább meg kell halniuk, mint hogy kiadjanak egyetlen izraelitát is. Ám ha megneveznek egy személyt, és azt mondják: „adjátok ki nekünk ezt a bizonyos személyt, különben mindnyájatokkal végzünk”, kiadhatják őt, feltéve, hogy főbenjáró bűnben vétkes... Ha a megnevezett személy nem szolgál rá a halálbüntetésre, valamennyiüknek inkább meg kell halniuk, mint hogy kiadjanak egyetlen izraelitát is.¹²⁷

Kasztnér érvelését mint „morálisan katasztrofálisat” élítelte Hannah Arendt, az ismert filozófus is. Szerinte a „kivételek” gondolatának elfogadása – a „prominens” zsidók kategóriájáé, melyet a náciák 1942-ben vettek be – a náci játékszabályok hallgatólagos elfogadását jelenti. Annak a nézetnek a hirdetése, hogy egy „híres zsidónak több joga van életben maradni, mint egy közönségesnek”, és annak a felelősségnek a vállalása, hogy részt vesznek „a »híres« embereknek a névtelen tömegből” való kiválogatásában, „akaratlan bűnrészességgel” ér fel, mert annak a rendelkezésnek hallgatólagos elismerése, mely halálba küldi az egyszerű zsidók tömegeit. A náciák nyilván úgy érezték, érvelt Arendt, hogy „ha felkérjük őket arra, hogy tegyenek kivételeket, amit néha meg is tesznek, és ezzel hálát váltanak ki, akkor meggyőzik ellenfeleiket tetteik törvényességéről”¹²⁸.

Kasztnér álláspontja és cselekedetei másfelől, úgy tűnik, összhangban állnak egy olyan tettel, mely megnyilvánul a Talmudban és Abraham Duber Cahana Shapiro, a kaunasi (Kovno) bölcs rabbi 1940-es években hirdetett teológiai nézeteiben.

A Talmud arra tanít: „Aki megment egyetlen életet, egy egész világot ment meg.”¹²⁹ Shapiro rabbi – valószínűleg e tétel ihletésére – hasonló álláspontra helyezkedett. Mikor a náciák 1941 októberének végén azt követték a kaunasi Zsidó Tanácstól, hogy jelöljön ki bizonyos számú zsidót, akiket deportálnak, és sorsuk a biztos halál lesz, Shapiro rabbi a következő tanácsot adta: „Ha egy zsidó közösséget... fizikai pusztulásra ítélnék, de egy részének megmentésére mód van, a közösség vezetőinek bátran vállalniuk kell a döntés felelősségét, menteniük kell, ami menthető.”¹³⁰

E találó, bár gyakran egymásnak ellentmondó erkölcsi-etikai érvek, illetve gyakorlati-stratégiai megfontolások, amelyeket most elősoroltunk, jórészt érvényesek, ha a magyar zsidóság *megszállás utáni*, kétségbeesztő helyzetére vonatkoztatjuk őket, ám aligha adhatnak teljes magyarázatot,